

دروس اصول فہم شیعہ

تقریرات درس حضرت آیت اللہ سید محمد محمد موسوی خنجلے

جلد اول : امور مقدّمات

تألیف : مصطفیٰ دُری

دری، مصطفی، ۱۳۶۳ -
دروس اصول فقه شیعه: تقریرات درس حضرت آیه الله سید محمدمهدی موسوی خلخالی / تألیف: مصطفی
دُری - مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۲.

ISBN 978-964-971-617-6 (شابک ج ۱)

ISBN set 978-964-971-618-3 (شابک دوره)

۱. اصول فقه شیعه. الف. موسوی خلخالی، سید محمدمهدی، ۱۳۰۴ - ب. بنیاد پژوهشهای اسلامی.

۲۹۷/۳۱۲

۳۱۱۶۱۳۸

ج. عنوان.

BP ۱۵۹ / ۸ / د ۴۰۴۱۳۹۲

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

بنیاد پژوهشهای اسلامی
تأسیس ۱۳۵۷

دروس اصول فقه شیعه

تقریرات درس حضرت آیه الله سید محمدمهدی موسوی خلخالی

تألیف: مصطفی دُری

ویرایش علمی وادبی: مهدی علیزاده

چاپ اول: ۱۳۹۲ / ۱۰۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۱۶۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۳۶۶

مراکز توزیع:

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۲۲۳۰۸۰۳

فروشگاههای کتاب بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: ۲۲۳۳۹۲۳، قم: ۷۷۳۳۰۲۹

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

سخن ناشر

اصول فقه از علوم بسیار با اهمیت در استنباط احکام شرعی است. این دانش از علوم آلی و مقدمی علم فقه می‌باشد و به دلیل آنکه همواره کبرای قیاس استنباط واقع می‌شود، از مهم‌ترین مقدمات علم فقه به شمار می‌رود. از این رو، فراگیری علم اصول فقه دارای شرافت و تقدّم رتبی بر دیگر مقدمه‌های علم فقه است؛ چرا که جزء آخر علت تامّه برای استنباط احکام شرعی و مبین تکالیف شرعی مکلفان است.

پیشینه علم اصول فقه به سال‌های عصر حضور شکافنده علوم، حضرت امام محمد باقر علیه السلام یعنی حدود سال صد هجری باز می‌گردد. این دانش را امام محمد باقر علیه السلام با طرح مباحثی مانند اوامر و نواهی، عام و خاص، نسخ، تعارض اخبار و اصول عملیه برای نخستین بار بنیان نهاد. بر خلاف ادعای سیوطی که محمد بن ادریس شافعی را نخستین نگارنده آن می‌داند. پس از امام محمد باقر علیه السلام نیز حضرت امام جعفر صادق علیه السلام مباحث افزون‌تری را در این علم به شاگردان خود تعلیم داد.

علامه فرزانه سید حسن صدر در کتاب ارزشمند *تأسیس الشیعة لعلوم الاسلام* به بررسی این موضوع پرداخته و بیان می‌کند: نخستین کسی که مباحثی از علم اصول فقه را به‌طور جداگانه نگاشته، هشام بن حکم شاگرد

امام صادق علیه السلام است. وی کتاب **الألفاظ و مباحثها** را در مباحث الفاظ از مهم ترین مباحث علم اصول فقه نوشته است. پس از وی نیز یونس بن عبدالرحمن شاگرد امام کاظم علیه السلام کتاب **اختلاف الحديث** را در بحث تعادل و تراجیح نگاشته است.

شرافت و اهمیت اصول فقه، فقیهان و اصولیان سترگ و اندیشمندان فرزانه بسیاری را بر آن داشت تا از همان سال های نخست عصر حضور به موازات دانش فقه به آن بپردازند و با کوشش فراوان در طول سالیان متمادی مباحث اصولی مختلفی را بررسی کنند. تلاش اصولیان، ادوار و مکاتب متعددی را در سیر تکاملی علم اصول فقه رقم زده و زمینه بالندگی و توسعه آن را فراهم ساخته است.

به عقیده سید بحر العلوم در **النوائد الرجالية**، مرحوم سید مرتضی نخستین عالم شیعی است که کتابی مبسوط به عنوان **الذريعة الى أصول الشريعة** را در این علم به رشته تحریر درآورده و نوشته های پیش از وی در حد رساله های اصولی بوده است.

کتاب مهم دیگر اصولی **عدة الأصول** تألیف شیخ طوسی شاگرد سید مرتضی است که پس از وی نگاشته شده است. بنابراین حدود اواخر قرن چهارم، علم مستقلی به نام علم اصول فقه وارد گستره علوم اسلامی شد.

تألیفات، تقریرات، شروح و حواشی بسیاری در اعصار بعد تا عصر حاضر نگاشته شده است. کتاب هایی، مانند: **نهج الأصول** محقق حلی پس از شیخ طوسی، **مبادئ الوصول علامة حلی** تا حدود قرن دهم، **تمهید القواعد** شهید ثانی در قرن یازده، **معالم الأصول** حسن بن زین الدین فرزند شهید ثانی در قرن یازده و دوازده، **قوانین الأصول** محقق رشتی، **فرائد الأصول**

معروف به رسائل شیخ مرتضی انصاری، کفایة الأصول آخوند خراسانی، أجود التقریرات آیة الله خویی و مناهج الوصول امام خمینی از قرن دوازده به بعد تا عصر حاضر مهم ترین کتاب های اصولی است که محور مباحث و دروس اصولی حوزه های شیعه می باشد.

کتاب حاضر با عنوان دروس اصول فقه شیعه جلد اول درس خارج اصول فقه آیة الله سید محمد مهدی موسوی خلیفائی است که با هدف پاسداشت تلاش علمی استاد گران قدر و به اهتمام جناب آقای مصطفی درّی به تقریر و نگارش درآمده و بنیاد پژوهش های اسلامی در راستای نشر علوم و معارف اسلامی آن را منتشر کرده است.

این کتاب به مباحث مقدماتی علم اصول فقه اختصاص دارد و بیست امر از امور مقدماتی مباحث اصول فقه منطبق با کفایة الأصول در آن بررسی شده است.

شایسته است از دانشور فرهیخته حجة الاسلام مهدی علیزاده پژوهشگر گروه فقه و اصول بنیاد پژوهش های اسلامی در ویراستاری علمی و ادبی این اثر تقدیر و تشکر شود.

نیز یادآور می شود تعییراتی چون قدس سره، مدظله و مانند آن به علت فراوانی تکرار در متن و با ادای احترام به همه بزرگان دین حذف شده است. امید است که خوانندگان محترم به ویژه استادان، دانش پژوهان و طلاب ما را از نظریات و راهنمایی خود بهره مند نمایند.

بنیاد پژوهش های اسلامی

آستان قدس رضوی

تقریظ استاد

الحمد لله رب العالمين، والصلاة والسلام على سيد الأنبياء والمرسلين،
محمد رسول الله خاتم النبيين وعلى آله الطيبين الطاهرين، ولعنة الله على
أعدائهم أجمعين من الآن إلى قيام يوم الدين.
أما بعد: فأشكر الله تعالى على نعمه وآلائه.

خدای بزرگ را شاکرم که در اواخر ایام گذرای عمر، به این جانب توفیق
مرحمت کرد تا در جوار الداعی إلى الله، امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام)
سکونت گزینم و با مدد از توفیقات الهی، اگر بتوانم به حوزه علمیه‌ای که
در جوار این امام رئوف برپاست خدمتی کنم.

پس از مدتی که در این حوزه، بحثی را برای برادران محترم و نور
چشمان عزیز برگزار می‌کنم، عزیزان هوشمند و با استعدادی را یافتم که با
سعی و تلاش فراوان - شکر الله مساعیهم الجميلة - مشغول به تحصیل
معارف دینی می‌باشند. فاضل ارجمند جناب آقای مصطفی ذری از شمار
این نور چشمان عزیز است؛ جوانی با استعداد و پیگیر در مباحث علمی که
در جلسات درسی این جانب حضور داشته است.

پس از مشاهده جدیت وی در مباحث علمی پیشنهاد شد، آنچه را مرقوم

کرده است، به چاپ رساند و در اختیار حوزه علمیه قرار دهد. توفیقات وی و امثال وی را در خدمت به علم و معارف اسلامی از خداوند متعال خواهانم.

ضمناً به تمام طلاب محترم به خصوص جوانان حوزه‌های علمیه در هر کجا توصیه می‌کنم در فراگیری علوم دینی کوشا و جدی باشند و تا می‌توانند با قدم‌های استوار به پیش روند.

امروز، روز بيشرفت فوق‌العاده علوم به‌ویژه، علوم تجربی و مادی است. با این وصف، چرا علوم دینی رو به پیش نباشد. حال آنکه خداوند متعال بیان می‌کند: ﴿يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ﴾^۱ رفعت و بلندی فقط در نزد خداست، اما خداوند آن را به کسانی عطا می‌کند که تمامی همت و تلاش خویش را در تقویت ایمان و علم به کار برد: «الْعِلْمُ نَوْرٌ يَقْذِفُهُ اللَّهُ فِي قَلْبِ مَنْ يَشَاءُ أَنْ يَهْدِيَهُ».^۲

البته، وظیفه طلاب علوم دینی در حوزه‌های علمیه تفقه در دین به نحو واجب کفایی است: ﴿فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾.^۳

اطلاق کلمه «دین» شامل تمام اجزای آن مانند عقاید، اخلاق و احکام عملی (فقه) می‌شود. علم فقه نیز دارای مقدماتی است که مهم‌ترین آن، اصول فقه می‌باشد. بنابراین شایسته است به این علم که پایه‌های اجتهاد و

۱. مجادله (۵۸): ۱۱.

۲. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، ج ۶۷، ص ۱۴۰.

۳. توبه (۹): ۱۲۲.

تقریظ استاد □ ۹

استنباط بر آن بنیان شده است، اهمیت بیشتری داده شود؛ زیرا غفلت از آن خسارت بزرگی است.

أَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى لِي وَلَكُمْ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى، وَلَا سَيِّمًا مَا وَجِبَ عَلَيْنَا إِنَّهُ حَمِيدٌ مُجِيدٌ، وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

سید محمد مهدی موسوی خلخالی

۱۳۸۸/۱۱/۱۵ مطابق با ۱۹ صفر ۱۴۳۱

مشهد مقدّس

مقدمه نگارنده

خدای متعال را سپاسگزارم که توفیق نگاشتن این سطور را به این کمترین عطا کرد.

به خامه درآوردن مطالب استاد معظم تلاشی برای ماندگاری زحمات ایشان است. این مهم را افراد بسیاری که بسا از حقیر لایق‌تر بودند، می‌توانستند انجام دهند. اما، قرعه به نام نگارنده این سطور رقم خورد. امید است این مکتوب مورد توجه فضلا و فرهیختگان حوزه و دانشگاه قرار گرفته و سرآغازی بر تقریرات و تحقیقات دیگری در حوزه علمیه مشهد باشد.

زندگی‌نامه استاد

آیه‌الله سید محمد مهدی موسوی خلخالی سال ۱۳۰۴ ش. در رشت دیده به جهان گشود. پدر ایشان مرحوم آیه‌الله سید فاضل موسوی خلخالی از شاگردان میرزای نائینی، شریعت اصفهانی و سید ابوالحسن اصفهانی بود که با دعوت دوستان و مردم رشت در این شهر ساکن شد و امامت جماعت مسجد حاج سمیع را به عهده گرفت. وی در آن ایام عالم اول شهر شناخته می‌شد. اما، سال ۱۳۱۰ ش. در حدود چهل سالگی دار فانی را وداع گفت. پس از فوت پدر خانواده سه نفره استاد متشکل از وی، خواهر و مادر

۱۲ □ دروس اصول فقه شیعه

بزرگوارشان به دلیل سکونت بستگان مادری و عمومی استاد در نجف رهسپار آن شهر می‌شوند و در سرپرستی عمومی خویش، آیه‌الله سید محمد موسوی خلخالی قرار می‌گیرند.

تحصیلات غیرحوزوی استاد تا شانزده سالگی به طول می‌انجامد و پس از آن وارد حوزه نجف می‌شود. پس از علوم ادبی و منطق در فراگیری دروس شرح لمعه، معالم، قوانین و فصول از محضر بزرگانی مانند مرحوم شیخ شمس قفقازی و مرحوم آیه‌الله شیخ مرتضی طالقانی بهره می‌برد. کتاب رسائل و بخشی از کفایه را نزد آیه‌الله شیخ مجتبی لنگرانی شاگرد برجسته میرزای نائینی و محقق عراقی فرا می‌گیرد. کتاب مکاسب و ادامه کفایه را نزد آیه‌الله حاج میرزا حسن یزدی تربیت شده محقق عراقی می‌آموزد. یار و هم مباحثه استاد در این سال‌ها مرحوم شهید آیه‌الله شیخ مرتضی بروجردی بود.

استاد در سال ۱۳۶۵ ق. با دختر خاله خویش ازدواج می‌کند. درآمد وی در سال‌های سخت جنگ جهانی تنها نیمی از ماه را پاسخگو بود، اما هم‌جواری و استمداد از درگاه باب علم رسول الله ﷺ، امیرمؤمنان علیه السلام نعمتی بود که این سختی‌ها را در مقابلش هیچ می‌گردانید. دو سال پس از ازدواج، کسالتی موجب مراجعت وی به تهران و سپس اقامت یک ساله در قم می‌شود. که در این مدت از محضر اساتیدی مانند آقا شیخ محمد علی کرمانی در مکاسب و شیخ عبدالجواد اصفهانی در رسائل استفاده می‌کند. زعامت حوزه علمیه قم در حالی که به عهده آیه‌الله العظمی بروجردی بوده است.

پس از مراجعت به نجف، همراه دوست قدیمی خود آیه‌الله شیخ مرتضی

بروجردی در سال ۱۳۷۰ ق. درس خارج را در محضر آیة الله العظمی سید ابوالقاسم خویی شروع می کند. بیان شیوا و قدرت علمی بی بدیل مرحوم خویی استاد را چهارده سال در درسش ماندگار می کند. دو دوره خارج اصول، تمام خارج مکاسب، بخشی از شرح عروه و تمام بحث تفسیر، حاصل تلمذ چهارده ساله استاد بود. همچنین، بخشی از مباحث وی در طهارت را با عنوان *دروس فی فقه الشیعه* در این ایام به چاپ می رساند.

البته، استاد در این ایام مدنی نیز از محضر آیة الله العظمی سید محسن حکیم در خارج حج و آیة الله العظمی شیخ حسین حلی در خارج مکاسب استفاده می کند، اما بیشتر مل و علاقه وی به درس آیة الله العظمی خویی بوده است.

شاگردان آیة الله العظمی خویی در این ایام آیات عظام سید محمد باقر صدر، سید علی سیستانی، میرزا جواد تبریزی، شیخ حسین وحید خراسانی، شیخ محمد تقی جواهری، سید علی شاهرودی، میرزا علی فلسفی، شیخ اسحاق فیاض و برخی دیگر بودند که نور این ستارگان آسمان علم، شیرینی اباحت را در کام استاد فزونی می داد.

وی در سال ۱۳۸۴ ق. پس از اتمام تلمذ، همراه با همسر و فرزندان به تهران می آید و به امامت جماعت در مسجد صدریه و تدریس سطح و خارج می پردازد. تألیفاتی مانند اجاره و خمس که با عنوان *فقه الشیعه* به چاپ رسیده، نتیجه این ایام است. برخی از آنان نیز مانند کتاب *خمس* کتاب فصل انتخاب می شود.

علی رغم اصرار آیة الله خویی برای اقامت در نجف و تشویق امام خمینی به اقامت در قم، تهران منزلگاه وی گردید. ایام انقلاب که فرا رسید، مسجد

صدریه به یکی از مراکز تبلیغ انقلاب تبدیل شد، به ویژه در مراسم بزرگ نیمه شعبان که اکنون نیز بسیار باشکوه برگزار می‌شود.

استاد پس از پیروزی انقلاب، مورد مشورت مجلس خبرگان برای تدوین قانون اساسی قرار می‌گیرد و ملاحظات وی در برخی مجلات به چاپ می‌رسد. در سال ۱۴۰۰ ق. وجود اصل ولایت فقیه در قانون اساسی جار و جنجال فراوانی به پا می‌کند و استاد ناگزیر از تألیف کتابی در این باره می‌شود کتابی که از آن استقبال فراوان شد و بعدها ترجمه عربی آن با عنوان *الحاکمیه فی الاسلام* در قم به چاپ رسید.

وی در سال ۱۳۸۵ ش. پس از فوت مرحوم آیة‌الله میرزا علی فلسفی با پیشنهاد برخی از علمای مشهد مقدس و با هدف تقویت حوزه علمیه این شهر تصمیم به اقامت در جوار آستان مقدس حضرت امام علی بن موسی الرضا (علیه السلام) گرفت و به لطف خدا تا کنون به تدریس ادامه می‌دهد.

در خاتمه از استاد بزرگوaram سپاسگزارم که نه تنها اصول فقه، که اصول زندگانی‌ام آموخت. الطاف بی‌شمار ایشان را تنها خدای، توان پاداش است. همچنین متواضعانه‌ترین سپاس‌های خویش را به پاس سال‌ها تلاش و صبوری بی‌دریغ مادر و پدر عزیزم به آنان تقدیم می‌کنم؛ چه کنم حرف دگر یاد نداد استاد!

این اثر را به آخرین بازمانده خدا در زمین تقدیم می‌کنم.

مصطفی ذری

۱۳۹۱/۶/۸ مطابق با ۱۰ شوال ۱۴۳۳

مشهد مقدس

پیشگفتار

الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وآله الطيبين الطاهرين، سيما
بقية الله في الأرضين

خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید:

﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنفِرُوا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ﴾^۱

پیش از ورود به مباحث علم «اصول فقه» که مطابق ترتیب کتاب کفایة
الأصول ارائه می شود، اموری مقدمی را در بیست امر بیان می کنیم. سپس،
إن شاء الله وارد بحث مسائل اصولی می شویم

این امور عبارت است از:

أمر اول: رابطه علم اصول فقه با فقه

أمر دوم: تقسیم مسائل اصولی

أمر سوم: تعریف علم اصول فقه

أمر چهارم: موضوع علم اصول فقه

أمر پنجم: وضع

أمر ششم: معنای حرفی

أمر هفتم: خبر و انشاء

أمر هشتم: اسمای اشاره و ضمائر

أمر نهم: حقیقت و مجاز

أمر دهم: استعمال لفظ در نوع، صنف، مثل و شخص

أمر یازدهم: تبعیت دلالت از اراده

أمر دوازدهم: وضع مرکبات

أمر سیزدهم: وضع شخصی و نوعی

أمر چهاردهم: علائم حقیقت و مجاز

أمر پانزدهم: تعارض احوال لفظ

أمر شانزدهم: حقیقت شرعیه

أمر هفدهم: اعم و صحیح در عبادات و معاملات

أمر هجدهم: اشتراک لفظی

أمر نوزدهم: استعمال لفظ در بیش از یک معنا

أمر بیستم: مشتق

أمر أوّل: رابطه علم أصول فقه با فقه

اقسام تفقه در دین

آنچه از آیه شریفه ﴿فَلَوْلَا تَفَرَّقَ...﴾^۱ استفاده می‌شود، وجوب کفایی تفقه در دین است. تفقه در دین که وجوب آن از این آیه شریفه فهمیده می‌شود، اقسام مختلفی دارد:

تفقه در اصول دین؛ مانند اثبات توحید و شناخت صفات خداوند، نبوت، امامت و معاد

تفقه در چگونگی تزکیه نفس و رسیدن به اخلاق حسنه^۲

تفقه در فروع دین و مسائل علمی آن؛ مانند چگونگی نمازهای واجب و مستحب، حج، صوم و یا شرایط صحت معاملات

تفقه‌های مذکور به تدریج موضوع سه علم «کلام»، «اخلاق» و «فقه» را تشکیل داده است

باب گسترده‌ای از تفقه در دین را قسم سوم تشکیل می‌دهد. مطالب این

۱. توبه (۹): ۱۲۲

۲. بالاترین مرتبه تزکیه نفس و رسیدن به اخلاق حسنه در روایات «مکارم اخلاق» نامیده می‌شود

قسم مشتمل بر حدود پنجاه و شش باب است. یکی از کتاب‌هایی که تمام این ابواب را جمع‌آوری کرده جواهر الکلام است که در محافل علمی بسیار مورد اعتنا می‌باشد.

مهم‌ترین مقدمه در استنباط احکام شرعی

تفقه در احکام فقهی نیز مبتنی بر مقدماتی مانند فراگیری ادبیات عرب، درایه و رجال است. اما مقدمه‌ای که لازم و ضروری‌تر می‌باشد، علم اصول فقه است که از مبادی تصدیقی و آخرین جزء علت تامه تفقه شمرده می‌شود.

دلیل تفاوت بین اصول فقه و مقدمات دیگر این است که مسئله اصولی به خلاف مقدمات دیگر همواره برای قیاس استنباط واقع می‌شود. مرحوم نائینی در این باره بیان می‌کند: «المسائل الأصولية كُبريات لو انضمَّ إليها صغرياتها لانتجت حكماً شرعياً كلياً».

برای مثال، راوی می‌گوید: «سَمِعْتُ الصَّادِقَ (ع) أَنَّهُ قَالَ: تَجِبُ صَلَاةُ الْجُمُعَةِ مِمَّا فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ».

قیاسی که در علم اصول فقه برای آن تشکیل می‌شود، چنین است: صغری: وجوب صلاة الجمعة، قد أُخْبِرَ بِهِ الثَّقَّةُ. کبری: كُلِّ مَا أُخْبِرَ بِهِ الثَّقَّةُ، فَهُوَ ثَابِتٌ.

نتیجه: وجوب صلاة الجمعة ثابت.

صغری در این قیاس به «علم رجال» و کبری به «علم اصول فقه» و نتیجه

۱. کاظمی خراسانی، محمدعلی، فوائد الأصول، ج ۱، ص ۱۹؛ خویی، ابوالقاسم، أجود التقريرات، ج ۱، ص ۳.

امر اوّل: رابطه علم أصول فقه با فقه □ ۱۹

به «علم فقه» تعلق دارد.

بنابراین، استنباط احکام شرعی نیازمند قیاسی است که کبرای آن مسئله‌ای اصولی باشد و چون اصول فقه همواره کبرای قیاس استنباط واقع می‌شود، مهم‌ترین مقدمه علم فقه و جزء آخر علت تامه استنباط است.

خلاصه بحث

علم اصول فقه یکی از مقدمات علم فقه است و چون همواره کبرای قیاس استنباط واقع می‌شود، مهم‌ترین مقدمه علم فقه و جزء آخر علت تامه استنباط احکام شرعی است.

پرسش

چرا علم اصول فقه مهم‌ترین مقدمه علم فقه و جزء آخر علت تامه استنباط است؟ با ذکر مثالی توضیح دهید.

أمر دوم: تقسیم مسائل اصولی

پیش از ورود به علم اصول فقه شایسته است که اقسام مسائل آن را گذرا و فهرست وار مرور کنیم

اقسام مسائل اصولی

دانشمندان این علم مسائل آن را به چهار قسم طولی تقسیم کرده اند طولی بودن چنین تقسیمی با توضیحی که بیان می شود، به دلیل روش استنباط و یا به دلیل ماهیت خود اقسام به طور مستقل می باشد. این چهار قسم به ترتیب زیر عبارت است از:

قسم اول: استلزامات عقلی

استلزامات عقلی مسائلی است که موجب علم به احکام می شود و برای همین علم آور بودنش بر اقسام دیگر مقدم گردیده است^۱

۱. واضح است که استلزامات عقلی موجب علم به احکام فرعی نمی شود، بلکه تنها ملازمه قطعی بین دو حکم شرعی یا یک حکم عقلی و یک حکم شرعی را بیان می کند. اگر حکم ملازم قطعی باشد، حکم ملازم آن نیز قطعی می شود و اگر حکم ملازم ظنی باشد، طرف دیگر ملازمه نیز ظنی می شود. اگر وجوب ذی المقدمه در مثال حضرت استاد با خبر واحد ظنی احراز شود، وجوب مقدمه نیز به تبع آن ظنی خواهد بود و اگر وجوب ذی المقدمه به صورت متواتر و قطعی باشد، وجوب مقدمه نیز قطعی می گردد. بنابراین، دلیلی بر قطعی